

4. Мацько Л. І. Українська мова в освітньому просторі : [навчальний посібник для студентів-філологів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр»] / Л. І. Мацько – К. : Видавництво НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. – 607 с.
5. Сапухін П. Про мову українського вчителя / П. Сапухін // Шлях освіти. – Харків, 1926. – № 10. – С. 30 – 34.

Larysa Golovata

Violation of lingual activity of teachers of physical training

In the article the aspects of speech activity of teachers of physical training in written and oral forms are characterized. Typical violations of lexical and grammatical norms of modern literary Ukrainian are presented.

Keywords: linguistic norm, violation of linguistic norm, lingual activity.

Олена Цапюк

СИНТАКСИЧНЕ ОФОРМЛЕННЯ ПОДІЄВИХ ЗАМІТОК

Журналістські тексти, що репрезентують інформаційні жанри, становлять переважну частину масових інформаційних потоків. У періодичному друці, як і в ЗМІ загалом, такі тексти є основними носіями оперативних повідомлень, що задовольняють інформаційні запити аудиторії стосовно найбільш значущих, цікавих подій в тій або тій сфері дійсності. Найбільш популярною та найменшою жанровою формою означених текстів є подієва замітка. Основу змісту цієї жанрової форми становить фактологічний опис. Предметом відображення в подієвій замітці зазвичай обирають різноманітні події, а також стан справ у різних галузях діяльності [4].

Матеріали подієвої замітки спрямовані на інформування аудиторії про найбільш значущі й суттєві факти. Для такої замітки характерний інформаційно-констатувальний спосіб викладу відомостей, у якому відсутня авторська оцінка та причинно-наслідковий зв'язок між подіями та фактами. Незалежно від міри розгортання жанрових ознак в подієвій замітці вона завжди спрямована тільки на інформування аудиторії про найбільш помітні, типові риси предмета зображення без проникнення в його суть і без аналізу внутрішніх взаємозв'язків.

Інформація в замітці повинна бути викладена в тексті, який не перевищує 35-40 рядків. Оскільки подієва замітка є формою оперативного повідомлення новин, для неї властиві новизна й невеликий обсяг. Крім того, жанровими ознаками замітки визначають виклад результатів вивчення предмета повідомлення, відсутність інформації про глибоке вивчення питання й методи отримання інформації стосовно предмета, джерело інформації не називають або згадують дуже коротко тощо [3].

Синтаксична структура подієвої замітки обумовлена принципами побудови цього жанру, вимогами до його композиції. Так, структура короткого повідомлення являє собою послідовну відповідь на шість головних запитань: хто? що? де? коли? чому? навіщо? Відповідь на ці питання структурують у формі перевернутої піраміди, основу якої становить найважливіше повідомлення.

Прагнення забезпечити оперативність й точність передачі найважливішої інформації в замітці спонукає автора акумулювати таку інформацію у максимально лаконічне оперативне повідомлення обсягом одне-два речення. Виклад важливої інформації у найбільш короткій формі обумовлений також площею газетних шпальт, на якій прагнуть розмістити якомога більше повідомлень. Невеликий обсяг замітки зумовлює уникання стилістичних прикрас, емоційно забарвленої лексики. Провідним принципом синтаксичного оформлення інформаційної замітки можна назвати стандартність і мовну економію.

Стислий виклад відомостей вимагає правильного конструювання речень, які були б адекватно сприйняті реципієнтами. За даними дослідника французької преси М. Вуароля, експериментально встановлено, що пам'ять читачів не зберігає більшу частину фрази середньої довжини (від 20 до 30 слів). З огляду на це найкраще «чергувати довгі та короткі речення, намагаючись не перевищувати ліміт у 40 слів» [1, 8]. На синтаксичному рівні таку вимогу реалізують прості речення та складні синтаксичні конструкції з однією, рідше з двома, підрядними частинами.

Предметом нашого дослідження обрано матеріали, розміщені в газеті «Сільські вісті» під рубрикою «За рубежом». Ця рубрика включає 5-6 матеріалів, що висвітлюють значущі події за кордоном. За формою всі матеріали структуровані як інформаційні замітки. Більшість таких заміток є

подієвими. Їхнє мовне оформлення, зокрема синтаксична будова, цілком відповідає вимогам до цього жанру.

Варто зауважити, що інформаційна замітка загалом, і подієва зокрема, становить інформаційний жанр констатуючого типу, мета якого – повідомлення про факти, а саме сповіщення про подію, час і місце, де вона відбувається, а також розкриття причин, наслідків та суті цієї події [3]. Тож стандартну подієву замітку розпочинають із констатації факту. За спостереженнями російської дослідниці Т. С. Дроняєвої, для мовленнєвої форми «констатації факту» необхідною та достатньою є одна предикація. Вона може мати такі форми: 1) просте речення з однією простою предикацією; 2) просте речення в структурі складного; 3) частина ускладненого речення, яке містить кілька предикацій [2].

Інваріантною мовною формою констатації факту, або фактографічного висловлювання, в інформаційних замітках рубрики «За рубежем» аналізованого видання є просте розповідне стверджувальне речення. Така синтаксична одиниця, як правило, має одну граматичну основу: *Сотні палестинців зайняли мечеть «Аль-Акса» в Єрусалимі* («Сільські вісті» від 27.10.09.); *Трохи раніше в цьому районі розбився човен з емігрантами з Афганістану* («Сільські вісті» від 30.10.09.); *Славнозвісні сніги Кіліманджаро швидко тануть через глобальне потепління* («Сільські вісті» від 5.11.09.).

Для граматичних основ більшості речень подієвої замітки типовим є використання простого дієслівного присудка, вираженого дієсловами з різними значеннями, зокрема протікання дії, стану, часу: *Україна порівняно з минулим роком погіршила свою позицію на два рядки і поділяє тепер 89-те місце з Сенегалом* («Сільські вісті» від 23.10.09.); *На незапланованому засіданні депутати спробували вирішити питання з процедурою президентських виборів* («Сільські вісті» від 27.10.09.); *До Кабулу терміново прибув Генеральний секретар ООН Пан Гі Мун* («Сільські вісті» від 3.11.09.). Проте іноді автори заміток уводять в текст речення зі складним іменним присудком: *Це – найпрестижніша в Європі нагорода у сфері прав людини* («Сільські вісті» від 29.10.09.).

Прості речення подієвих заміток досить часто можуть ускладнюватися за допомогою однорідних членів речення, а також відокремлених членів речення. Автори подієвих заміток у газеті «Сільські вісті» віддають перевагу простим реченням, ускладненим однорідними присудками: *У портовому місті Турку фінська суднобудівна верф спустила на воду і передала своїм американським замовникам найбільший у світі круїзний лайнер «Oasis of the Seas»* («Сільські вісті» від 3.11.09.); *Вона мала переговори з президентом Бараком Обамою і виступила з промовою в Конгресі* («Сільські вісті» від 6.11.09.); *Астероїд пролетів на віддалі 14.000 км від нашої планети і зник у безмежжі* («Сільські вісті» від 12.11.09.).

Відокремленими членами речення, які найчастіше ускладнюють прості речення в досліджуваних інформаційних матеріалах, є обставини, виражені дієприслівниковими зворотами: *Продавиця просила не вбивати її, згадавши при цьому ім'я Боже* («Сільські вісті» від 23.10.09.); *Поліція Лос-Анджелеса (штат Каліфорнія) заарештувала шістьох молодих людей (чотирьох дівчат 18–19 років і двох хлопців 18 та 26 років), звинувативши в численних крадіжках* («Сільські вісті» від 3.11.09.). В окремих випадках спостерігаємо поєднання в одній синтаксичній одиниці обох форм ускладнення – однорідних одиниць та відокремлених членів речення: *У місті Індіанapolis (адмінцентр штату Індіана) молодий чоловік удерся в крамницю і погрожував пістолетом, вимагаючи грошей* («Сільські вісті» від 23.10.09.).

Оремо варто звернути увагу на порядок слів у фактографічному висловлюванні. На думку фахівця з журналістики М. Вуароля, для сприйняття таких висловлювань найлегшою є побудова речень за схемою підмет – присудок – доповнення [1, 8]. У комунікативному синтаксисі вказана схема відповідає прямому порядку слів у реченні, згідно з яким присудок стоїть після підмета, додаток – після керуючого слова.

Попри те, що в українській мові порядок розташування слів у реченні вільний, у конструюванні подієвих заміток журналісти дотримуються прямого порядку слів. Наприклад, *Берегова охорона виявила 45 нелегальних мігрантів на безлюдному острові в Егейському морі* («Сільські вісті» від 30.10.09.). У наведеній синтаксичній конструкції означення *берегова* стоїть в препозиції до підмета *охорона*. Група присудка, вираженого родовою формою дієслова *виявити*, стоїть в постпозиції після підмета. Описаний порядок слів є прямим, і його вибір надає синтаксичній конструкції стверджувального розповідного характеру.

Однак вибір порядку слів у реченні обумовлений не тільки прагненням зробити текст, легким для сприйняття. Наголосимо, що досить часто порядок розташування слів у реченні є показником соціальної значущості факту. З огляду на таку значущість автор може виносити на перше місце у реченні ключове слово або групу слів, які містять основне інформаційне навантаження. Якщо автор замітки робить акцент на певному аспекті події, він використовує зворотний порядок слів у реченні,

тобто інверсію. Приміром в реченні *Саме цього дня до Пакистану прибула державний секретар США Гіллари Клінтон для переговорів із керівництвом країни про боротьбу з тероризмом* («Сільські вісті» від 30.10.09.) журналіст робить акцент на часі й місці події, що зумовлює розташування цих другорядних поширювачів на початку речення й розміщення після них присудка, від якого вони залежать. Відповідно підмет стоїть в реченні після присудка.

В іншій синтаксичній конструкції автор підкреслює важливість перемоги кандидатури Ангели Меркель у виборах на пост канцлера Німеччини. Тому ці ключові слова, що в реченні виконують роль додатка, він виносить на початок висловлювання: *За кандидатуру Ангели Меркель проголосували 323 депутати бундестагу, проти – 285* («Сільські вісті» від 30.10.09.). Відповідно присудок стоїть в синтаксичній конструкції на другому місці, група підмета розташована після присудка.

Для акцентуації особливо значущих фактів у подієвих замітках використовують не тільки порядок слів. З цього погляду ефективними є безособові односкладні синтаксичні конструкції. За нашими спостереженнями, головний член речення в таких конструкціях найчастіше виражений дієслівною формою на -но: *Україну, США та ще 20 країн обрано до Економічної і соціальної ради (ЕККОСОР) у ході таємного голосування на пленарному засіданні Генеральної Асамблеї* («Сільські вісті» від 29.10.09.); У наведеній конструкції головний член речення виражений дієслівною формою *обрано*. Презентуючи новину, журналіст обрав цю форму, щоб підкреслити факт входження певних країн до Економічної і соціальної ради. Натомість якби автор увів до висловлювання суб'єкт дії, акценти було б розставлено інакше.

Окрім простих речень неускладненого та ускладненого типу, у подієвих замітках, розміщених в газеті «Сільські вісті» під рубрикою «За рубежом», журналісти активно використовують для фактографічного висвітлення складні речення. Вживання в замітці таких речень пов'язане з прагненням умістити значний обсяг інформації в невелику за обсягом форму. Попри те, що синтаксична конструкція має кілька частин, вона неодмінно прозора та ясна для розуміння. Цьому сприяє використання однотипних структур: *Становище наших моряків важке, їм бракує найнеобхіднішого, є хворі, найтяжче – одній жінці* («Сільські вісті» від 3.11.09.); *Знайдено «чорні скриньки» (бортові самописці), розпочато слідство* («Сільські вісті» від 3.11.09.).

Жанрові вимоги до інформаційної замітки (послідовні відповіді на питання хто? що? де? коли? чому? навіщо?) найкраще реалізують складнопідрядні присубтантивно-означальні речення. В аналізованих матеріалах вони містять констатацію факту в головній частині і його деталізацію в підрядній: *Забезпечити продовольством вдасться понад 2 мільйони людей із 9 мільйонів, що потребують допомоги* («Сільські вісті» від 27.10.09.). У наведеному прикладі підрядна частина пояснює додаток *9 мільйонів*, тим самим детальніше розкриваючи його для аудиторії друкованого ЗМІ. В іншому прикладі за допомогою підрядної частини присубстантивно-означального речення розкрито факт, виражений словами *модель «міжнародного капіталізму»: Державно-капіталістична економічна модель КНР створює конкуренцію моделі «міжнародного капіталізму», яка є нестабільною через недостатнє регулювання, вважає фінансист* («Сільські вісті» від 6.11.09.).

На формування значної частини синтаксичних конструкцій інформаційних заміток впливає модальність авторизації. За своєю суттю вона становить вказівку на джерело відомостей. Для передачі авторизації у сучасному газетному дискурсі використовують безсполучникове складне речення, одна частина якого є констатацією основного факту, а інша – номінацією джерела повідомлення [3]. За формою вираження авторизація близька до речень з непрямою мовою. Однак структурно такі конструкції різняться. Так, речення з непрямою мовою є складними конструкціями, частини яких поєднані сполучниковим зв'язком, натомість частини речення, що виражають авторизацію, поєднані безсполучниковим зв'язком. Частина, що містить вказівку на джерело інформації, може розпочинати речення: *Як повідомило агентство «France Press», він здобув підтримку 89,28% виборців* («Сільські вісті» від 29.10.09.); або розміщуватися після повідомлення новини – *Капітан судна, громадянин України, перебуває у місцевій в'язниці, повідомив головний редактор «Морського бюлетеня» Михайло Войтенко* («Сільські вісті» від 30.10.09.); *Таким чином, американські ракети «Patriot» можуть бути розміщені в Польщі незалежно від зміни планів США замість розміщення ракет-перехоплювачів на польській території розміщувати їх на кораблях біля берегів Північної та Південної Європи, повідомляє РІА «Новости»* («Сільські вісті» від 6.11.09.).

Іншою формою вираження авторизації в синтаксичних конструкціях подієвих заміток є вставні конструкції. У журналістських текстах вони починаються словами *на думку, на переконання, за даними, за словами* тощо: *На думку експертів, 40 відсотків населення КНДР страждають від голоду* («Сільські вісті» від 27.10.09.); *За даними опитування фонду «Громадська думка», рівень довіри президентові Дмитру Медведеву впав із 62 до 56 відсотків, а рейтинг прем'єр-міністра Володимира*

Путіна – з 72 до 66 відсотків («Сільські вісті» від 5.11.09.); За його словами, численні порушення в першому турі «не залишають шансів на чесні вибори», а його вимогу про відставку голови ЦВК не виконано («Сільські вісті» від 3.11.09.). Активне використання подібних конструкцій у сучасній газеті свідчить про те, що авторизація фактів, які констатують в інформаційній замітці, вказівка на джерело повідомлення набула нині обов'язкового характеру і є, таким чином, невід'ємним елементом інформаційного тексту.

Отже, подієва замітка в сучасних друкованих ЗМІ становить малий інформаційний жанр, синтаксичне оформлення якого спрямоване на констатацію соціально значущих фактів. Інваріантною формою такої констатації найчастіше є прості неускладнені речення, а також прості речення, ускладненні однорідними синтаксичними одиницями та відокремленими обставинами. Іншими високочастотними синтаксичними конструкціями, що забезпечують фактографічність заміток, є складнопідрядні присубстантивно-означальні речення. Важливе значення в усіх синтаксичних конструкціях відіграє порядок слів у реченні та розміщення його частин, що залежить від важливості факту висвітлення і категорії авторизації як невід'ємної складової сучасних інформаційних заміток.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вуароль М. Гід газетяра / М. Вуароль. – Перекл. з фр. – К. : ІМІ, 2003. – 64 с.
2. Дроняева Т. С. Информационный подстиль / Т. С. Дроняева. – Режим доступу : http://evartist.narod.ru/text12/15.htm#з_24.
3. Лашук О. Р. Редактирование информационных сообщений : учебное пособие для студентов вузов / О. Р. Лашук. – М. : Аспект Пресс, 2004. – 160 с. – Режим доступу : <http://www.evartist.narod.ru/text3/43.htm>.
4. Тертычный А. А. Жанры периодической печати : учеб. пособ. / А. А. Тертычный. – М. : Аспект Пресс, 2000. – Режим доступу : <http://www.evartist.narod.ru/text2/01.htm>.

Olena Tsapok

Factual errors in the titles of the ukrainian printed mass-media

The article is devoted to the problem of factual exactness and authenticity in the titles of journalistic materials in Ukrainian printed media. The «fact» concept is revealed, the sources of factual information are described, the typical factual errors are stated in the titles of printed MASS-MEDIA and the ways of removal of such errors are proposed.

Keywords: fact, information generators, factual errors.

Олександра Задорожна

ЕКСПЛІКАЦІЯ ТЕМПОРАЛЬНОГО ІНТЕРВАЛУ «НІЧ» ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОГО СЛОВА

У статті з'ясовано структурно-семантичні особливості лексичного вираження темпорального проміжку «ніч» в українській поетичній мові, простежено шляхи розширення семантики часоназви. Представлено вербалізацію уявлень українців про цю частину доби.

Ключові слова: концепт, темпоральне значення, лексема, експліцитне вираження значення, імпліцитне вираження значення.

У другій половині ХХ століття відбувається антропологізація науки: згідно з принципами гуманізму, людину проголошено центром Всесвіту, котрий розглядають крізь призму свідомості особистості. Усе частіше коректність інтерпретації наукових фактів вимагає систематизації положень гуманітарних галузей: філософії, психології, країнознавства тощо. Тому в сучасному українському мовознавстві спостерігаємо тенденцію до виявлення та опису лінгвальних особливостей експлікації об'єктивної дійсності. Увага дослідників зосереджена на ословленні концептів – «семантичних утворень, які позначені лінгвокультурною специфікою і тим чи іншим способом характеризують носіїв певної етнокультури» [6, с. 47]. Особливо актуальною є проблема концептуалізації основних філософських категорій, зокрема категорії часу. Некогнітивні аспекти темпоральності висвітлювали у